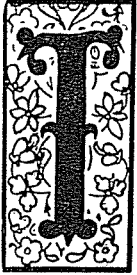

İRTİCÂ NEDİR?

ARİF - İrticâın Fransızcası «Réaction», almançası «Reaktion veya Gegangvirkungn», ingilizcesi «Reaktion», italyancası «Reazione» dir. Kelimenin milletler arası kökü «Reakt» dir. «Tesire karşı, amele karşı manâsına gelir.» Türkçede «aksülâmel», «aksi tesir», «tepki», ve sosyal plânda «irtica», «gerilik» kelimeleri ile karşılanmaktadır.

Umumî manâsı geriye doğru harekettir.

Fizyolojideki manâsı bir tenbihe (uyandırmaya, uyarı-maya) karşı uzviyetin cevabıdır. Psikolojide bu cevap ruhîdir. Bir tesirle tâdile uğrayan varlığın ters istikamette kendi kendini tâdil etmesi hâdisesidir. Sosyolojide reaksiyon daha evvelki hali îade etmek için mevcut hale karşı yöneltilen çabadır.

Umumiyetle «aksiyona karşı aksiyon» manâsına gelen bu kelimenin sosyal hâdiselere tatbikinde bazı isabetsizlikler göze çarpmıştır. Çünkü irticâ mevcut halin evvelkine dönmeyi istemekte, zaman bakımından gerilik manâsına gelir, fakat mahiyet bakımından ilerilik de ifade edebilir. Cumhuriyetten sonra mutlakiyet idaresi gelse, cumhuriyete dönmeyi isteyen bir hareket, za-

man bakımından geriye, mahiyet bakımından ileriye bir hareket olur. Spencer bu hareketlere «re-reaction» adını vermiştir (irticâa karşı irticâ).

MUHAFAZAKÂRLIK ve İRTİCÂ

Her canlı varlığın kendini koruma içgüdüsü vardır. Her canlı varlık, kendi kendine tıpatıp ve eşit olmak şartıyla kendini korur. Değişmek ölmektir. Fert veya cemiyet, şuurlu varlıklarda, şuuru ve onun devamını mümkün kılan şey hâfizadır. Her şuurlu var-

kın ve beceriksiz, kendisini reflekslere ve hayvanî içgüdülere terketmiş bir millettir.

Her memlekette bu kendini unutmama ve kendini kaybetme tehlikesini önlemeğe çalışan bir muhafazakârlık cereyanı vardır. «Muhafaza-i nefis - kendini koruma» içgüdüsünün sosyal şuurlu ve hareket kazanması demektir.

Muhafazakârlık tarihçi ve (gelenekçi) dir. Bugünü düne bağlayan zengin tecrübe ve kültür mirasının bekçisidir. Dünsüz bugün ve bugünsüz yarın olmayacağını bilir. Cemiyetin geçirdiği zarurî inkılâp-

Peyami SAFA

lık, hâfıza vasıtasıyla, kendi kendini unutmaktan kurtulur ve kendini tanır; itiyadları (alışkanlıkları) vasıtasıyla kendi kendini tesis eder ve varlık kategorileri arasındaki yerinde yerleşir.

Fertler için hâfıza ve itiyad ne ise, cemiyetler için tarih ve gelenek odur.

Tarihsiz ve geleneksiz millet yoktur. Tarihini kaybeden millet hâfızasını ve şuurlu- nu kaybetmiştir. Geleneklerini tepen bir millet, kazanılmış itiyadlarını, melekelerini kaybetmiş hayat karşısında şaş-

ların geçmişe ait değerleri yok-etmemesi ister ve cemiyetin kendi benliğine sadık kalmak için her türlü ölçüsüz değişmeğe karşı mukavemetini temsil eder. Muhafazakârları olmayan bir cemiyet yoktur.

Fakat cemiyetin benliği, fer-dinki gibi, hareketli bir vahdettir, ilerlemenin vahdetidir. Bir sürekliliktir. Olduğu yerde kalan bir benlik değildir. «Hal-i hâzır» dediğimiz şey, hakikatde geçmiş geleceğe bağlayan köprüdür. Bir ucu dünün, öbür ucu yarının tarihindedir. Sosyal benlik, geleceği her ân kendisine katan

bir geçmişin suuriyle kendi kendisine sadık ve eşit kalır; fakat geleceğe yöneldiği her ân yeni tecrübelerle zenginleşir.

Muhafazakârlık bu yeniliğe karşı koymamak zorundadır. Ancak onun geçmişe ait değerler hazinesini tahrip etmesine meydân vermemekle mükelleftir. Muhafazakârlık eskiyi muhafaza eder, fakat yeniye tepmez; teptiği zaman «irticâ» olur.

İRTİCÂ VE İNKILÂP

Her cemiyetde irticâ manâsiyle reaksiyonu kıskırtan aksiyon, ölçüyü aşan inkılâp hareketleridir. Yâni, muhafazası şart gelenekleri yoketmeğe varan inkılâp hareketleri, en ileri cemiyetlerde bile geçmişe hasret uyandırır ve irticâ temayüllerini kuvvetlendirir. Her aksiyonun, şiddeti nisbetinde bir reaksiyon uyandırması bütün varlık şemalarında müteber bir kanundur. Ölçüsüz bir muhafazakârlık olan irticâ, aynı nisbette ölçüsüz inkılâp hareketlerinin cevabıdır.

Her canlı varlığın hem kendi kendisi kalmak, hem de değişmek gibi iki zaruret arasında muvazenesini bulabilmek için, değişme prosesinin, varlığı kendi kendisine bağlayan ve unsurlarını tarihte ve gelenekte bulan millî şahsiyet seferine tecâvüz etmemesi gerekir. Bu tecâvüz irticâ kıskırtır ve bazan inkılâp hamlesinin uzun bir tarih boyunca gecikmesine sebep olur. İrticâa bu fırsatı vermeyen inkılâp, muhafazakârlıkla uzlaşır ve İngiltere gibi ileri cemiyetlerde görüldüğü tarzda, geçmişin ve geleceğin temsil-

cileri arasında âhenkli bir işbirliği ve medenî bir mücadele hali beraber teessüs eder.

İRTİCÂ VE YOBAZLIK

Muhafazakârlık ve irticâ aynı şey olmadığı gibi, irticâ ve yobazlık da aynı şey değildir. Mürteci, bugünkünden evvelki hali iade etmek isteyen samimî bir gerilik taraftarıdır. Cemiyetin bekasını (devamını) geçmişe kayıtsız bağlılığında görür. Her türlü değişmeğe karşı haksız, fakat samimî düşmandır. Tarihe ve geleneğe aşk derecesinde bağlıdır. Onu hatalı bulabiliriz. fakat sahtekârlığına hükmedemeyiz.

Yobaz samimî değildir. Evvelâ hortlamasını ister göründüğü geçmişin, tarihin, din veya milliyetçilik esaslarının ne olduğunu bilmez. Bilmeğe de lüzum görmez. Çünkü onun gayesi, muhafazakârlar gibi geçmişe ait değerleri muhafaza etmek veya mürteciler gibi, evvelki hali iade etmek değildir. Muhafazakârlık veya irticâ temayüllerini istismar ederek kargaşalık çıkarmak, rakiplerini ezmek, geçici bir nüfuzla bazı dünya nimetlerini elde etmektir. Osmanlı tarihindeki irticâ hareketlerinin hepsi birer yobazlık hareketidir. Hiç biri dinin otoritesini te'min için değil, bu bahaneyle makam ve servet yağma etmek içindir.

Dindar görünen yobaz, dinin yasak ettiği bütün suçları, vicdan azabı ve günaha girme korkusu duymadan işler: Hırsızlık, yağma, zina, yalan dolan, kazan kaldıran, ayaklandırma... Her günahı işler.

Yobaz bilgisiz ve harisdir; yobaz münakaşa etmez, söver, kendinden daha bilgisizleri kıskırtır. Gözleri dönmüş bir

avam hatibidir. Pasif ve telkine hazırlık yığınlarını tesiri altına almasını, kıskırtmasını bilir.

FARK ŞUURU

İleri memleketlerde, muhafazakârlar ile mürtecilerle yobazlar arasındaki farka dikkat edilir. Aynı ölçüde, geçmişin düşmanı olmayan inkılâpçılarla düşmanı olan inkılâpçılar ve bunlarla inkılâp yobazları arasındaki farkın da şuuru vardır. Hakikî muhafazakârlar inkılâp düşmanı olmadığı gibi, hakikî inkılâpçı da tarih ve gelenek düşmanı değildir.

Türk politika ve fikir hayatının disiplinden mahrum olması, bütün bu farklara dikkat edilmediği içindir. Aşırı devrimciler gibi düşünmeyenleri inkılâp düşmanı ve yobaz gibi göstermeğe çalışırlar. Kendileri yobaz olmasaydı bu farkla dikkat edeceklerdi.

**

Görülüyor ki, esaslı bir tahlilin dışında, irticâ kavramı bulanık ve kaypakdır. Bu kavramın belirli bir gerçeği karşılması için sınırlandırılması gerekir. Ulu orta «irticâ», «inkılâp», «devrim» kelimeleri hiçbir şey ifade etmezler ve zihinleri karıştırmaktan başka bir işe yaramazlar.

En hazin kültür kaderimiz, bu hayatî kavramların halis fikir adamlarımızın değil, gazetecilerin günlük yazılarında çeşitli suistimallere uğramasıdır.

Bu davalarımızı günlük yazarın ve makalecinin elinden koparıp ilme maletmemiz lâzımdır.